

- **Hasan b. Ahmed Abdülbârî el-Ehdel**, *Kitâbü'l-fevâidi'l-fikhiyye fî mesâili'l-hilâf beyne mezhebiş-Şâfiyye ve'z-Zeydiyye (el-Mukâranetü beyne mezhebiş-Şâfiyye ve'z-Zeydiyye)*, I-II, thk. Muhammed b. Muhammed, San'a: Mektebetü Hâlid b. Velid 2008.

Değerlendiren: Dr. Öğr. Üyesi Ahmet EKİNCİ*

Zeydî-Hanefî etkileşimi üzerine yapılan araştırmalarda Şehristânî'ye (ö. 548/1153) nispetle “Zeydîler, fûrû-i fıkhîta az bir mesele hariç Hanefî mezhebine mensuptur” şeklinde genel bir kanı oluşturulmuştur. Son dönemlerde gerek Arap dünyasında gerekse ülkemizde yapılan birçok araştırmada aynı düşüncenin devam ettirildiği görülmektedir. Tanıtım ve değerlendirmesini yapacağımız bu eserde Zeydî fikhî ile gerek Sünnî gerekse Zâhirî ve Hâricî mezhepleriyle mukayeseli bir karşılaştırma yapılmaktadır. Bundan dolayı ilgili eser özelde Zeydî-Şâfiî genelde ise Zeydî fikhî ile diğer mezheplerle olan benzerliği ortaya koyması açısından önemli bir çalışma olup bu alanda araştırma yapacaklar için de müracaat edilmesi gereken bir kaynak özelliğine sahiptir. Yapacağımız bu tanıtım yazısıyla hem kitabın içeriği ve yöntemi hakkında bilgiler verilecek hem de bu eser üzerinden Zeydîler'in az bir mesele dışında Hanefîlerle aynı görüşte olduğu iddiası irdelenecektir.

Hasan b. Ahmed Abdülbârî el-Ehdel (1418/1998) tarafından kaleme alınan *Kitâbü'l-fevâidi'l-fikhiyye fî mesâili'l-hilâf beyne mezhebiş-Şâfiyye ve'z-Zeydiyye (el-Mukâranetü beyne mezhebiş-Şâfiyye ve'z-Zeydiyye)* adlı eserde Zeydîler ile Şâfiîler arasındaki ihtilaflı konular ele alınmıştır. Müellif, bu çalışmayı yaparken Zeydiyye mezhebinde önemli bir yeri olan İbnü'l-Murtazâ'nın (ö. 840/1437) *el-Ezhâr* adlı muhtasar metnini esas almıştır. Eserde Zeydiyye mezhebi ile Şâfiî mezhebi arasında ihtilaf edilen konulara yer verilmiş ve bu iki mezhep arasında ittifak edilen meseleler de belirtilmiştir. Zeydî ve Şâfiî fûrû-i fıkhî karşılaştırmasında ele alınmayan konuların iki mezhebin ittifak ettiği meseleleri gösterdiği ifade edilmiştir. Müellif, bu eseri müsvedde halinde Muhammed b. Muhammed Abdullah Süleyman el-Ehdele, basıma hazırlayıp yayınlaması için verdikten kısa bir süre sonra vefat etmiştir.

Eserin tahkikini yapan Muhammed el-Ehdel, müellifin öğrencisi olup hocasının kendisine vasiyeti üzerine bu kitabı yayına hazırladığını belirtmektedir. Müsvedde halinde bulunan bu eseri kitap haline getirmiş, kapalı cümleleri açıklayıp

* Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Hukuku Anabilim Dalı, ahmedekinci@hotmail.com
ORCID ID: 0000-0003-0803-6449

sayfaları numaralandırmış olan muhakkik, konu hakkında kaynaklardan dipnotlar vermiştir. Muhakkik, eseri iki cilt halinde iki bölüme ayırmış, birinci bölüme bir giriş ve altı fasıl eklemiştir. İkinci bölümde ise tahkik ettiği esere yer vermiş ve kendisinin hazırladığı tabloları, ibadet ve muamelat bölümlerinin arkasına ilave etmiştir. Ayrıca eserde bulunan hadislerin tahricinde hadisin Sahîhayn'da bulunması takdirinde bunlarla yetinmiş bunlarda bulunmaması durumunda ise diğer Sünnî hadis kaynaklarına müracaat etmiştir.

Yapılan bu tahkikte Zeydiyye'nin bir alt fıkıh fırkası olan Hâdevî fıkhı ile Şâfiî fıkhı arasında bir karşılaştırma yapılmış ve rumuz olarak da Zeydîler için (ز) , Şâfiîler içinse (ش) harfi kullanılmıştır. Eserin tahkikini bitirdikten sonra bu iki mezhebin ihtilaf ettikleri meseleleri aşağıdaki cetvelde gösterildiği şekilde vermiştir.

ملاحظات	حكمها في المذهب الشافعية	حكمها في المذهب الزيدية	موضوعها	رقم المسألة
---------	--------------------------	-------------------------	---------	-------------

Muhammed, kitabın tahkikini tamamladıktan sonra arkadaşlarının tavsiye ve ısrarı üzerine eserde Şâfiî mezhebi dışındaki diğer mezheplere de yer vermiştir. Hanefîler'i (ح) Mâlikîler'i (ك) Hanbelîler'i (مد) rumuzuyla göstermiştir. Yukarıda verilen cetvele “Zeydiyye mezhebi ve onunla aynı görüşü benimseyen” (حكمها في) (المذهب الزيدية ومن وافقه) ve “Şâfiî mezhebi ve onunla aynı görüşü benimseyen” (حكمها في المذهب الشافعية ومن وافقه) şeklinde bir ekleme yapmış ve meseleleri aşağıdaki cetvelde gösterildiği şekilde ele almıştır.

ملاحظات	حكمها في المذهب الشافعية ومن وافقه	حكمها في المذهب الزيدية ومن وافقه	موضوعها	رقم المسألة
---------	------------------------------------	-----------------------------------	---------	-------------

Esere eklemeler yapıp tahkik eden Muhammed, eserde bulunan kendi çalışmasını “*Mukâranetü'l-mezâhibi'l-fikhiyye fî ehemmi'l-mesâili'l-hilâfiyye beyne-Şâfiyye ve'z-Zeydiyye ve'l-Hanefiyye ve'l-Mâlikiyye ve'l-Hanâbile ve ğayrihim*” şeklinde isimlendirmiştir.

Örnek 1

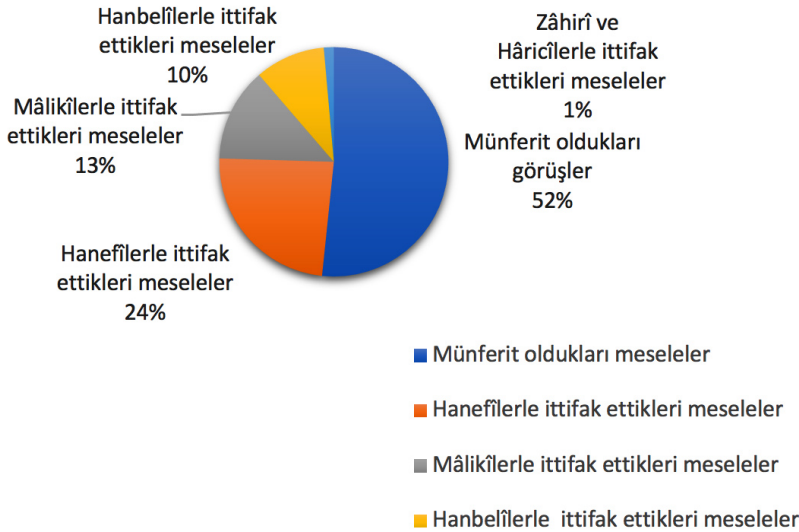
رقم المسألة	موضوعها	حكمها في المذهب الزيدية ومن وافقه	حكمها في المذهب الشافعية ومن وافقه	ملاحظات و مذاهب أخرى
٣٤	حكم التسمية في الوضوء	فرض علي الذاکر (مد)	سنة (ح ك)	داود علي الذاکر و الناسي
٧٦	حكم التيمم لمن خشى فوت صلاة الجنائزة أو العيد	يصح (ح)	لا يصح مع وجود الماء (مدك)	داود: الصلاة علي الميت دعاء لا يفتقر الي طهارة فيصلي عليها من غير وضوء
٢٨٧	حكم صوم يوم الشك	يستحب (مد)	يحرم للنهي الوارد (ك)	ح لا يصام الا تطوعا
٥٨٣	حكم تأجير العين المستأجرة علي مالکها	يصح أن يأجر الي غير مأجر اما له فلا (ح)	يجوز أن يأجر للمأجر و غيره (مدك)	
٦٩٠	حكم الكفارة قبل الحنث	لا تجزئ (ح)	تجزئ بغير الصوم (مدك)	وزاد مد جوازها بالصوم الا في الظهار فعليه الكفارة قبل الحنث

Tespit edebildiğimiz kadarıyla muhakkik, musannifin metodunu takip ederek ana meseleler yanında az da olsa alt konularla birlikte toplamda dokuz yüz sekiz mesele üzerinden Zeydî ve onunla aynı görüşte olan diğer mezheplerle, Şâfiî ve onunla aynı görüşü benimseyen mezhep görüşlerini ele almıştır. Burada *el-Ezhâr* metni üzerinden yapılan bu karşılaştırmanın sadece Şâfiî-Zeydî ihtilaflarını içerdiği söylenmelidir. *el-Ezhâr*'ın tamamı bağlamında yapılan bir değerlendirme söz konusu olmadığı için aşağıda vereceğimiz istatistiksel tabloların Zeydiyye mezhebini diğer mezheplerle, özellikle Hanefî mezhebiyle, olan ittifakı hakkında ön bilgiyi veya genel kanıyı ifade ettiği söylenebilir. Kesin sonucun ise, *el-Ezhâr*'ın tama-

mı üzerinden yapılacak olan karşılaştırmanın ortaya koyacağı muhakkaktır. Yine Zeydiler'in diğer mezheplerden etkilenip etkilenmediğinin tespiti, *el-Ezhâr* üzerinden bütün konuların karşılaştırılması yoluyla mümkün olabilir. Bu ise, Zeydiler'in diğer mezhep veya mezheplerle ittifak ettikleri konularda onlarla aynı delili kullanıp kullanmadıkları yönündeki tespitlerle ortaya konabilir.

Muhakkikin yapmış olduğu karşılaştırma bağlamında konu ele alınacak olursa, fıkıhın bütün konularını kapsamak üzere toplam da dokuz yüz sekiz meselede Zeydiler'in çoğunlukla Hanefiler'le aynı görüşü savunduğu görülmektedir. Fakat bu görüşlerin aynı delil ve yöntemden kaynaklanıp kaynaklanmadığı, ayrıca yapılacak bir çalışmanın konusudur. Örneğin, tahâret ve ibadet konularında toplamda dört yüz yirmi dört meselede Zeydiler'in, yüz bir meselede Hanefiler'le, elli altı meselede Mâlikîler'le, kırk iki meselede Hanbelîler'le, beş meselede Zâhirîler'le ve bir yerde ise Hâricîler'le aynı görüşü benimsediği, buna mukabil bu meselelerin tamamında Şâfiîler'le ihtilaf ettiği, iki yüz on dokuz meselede ise kendilerine özgü görüşlerinin olduğu görülmektedir. Bu verileri istatistiksel olarak ortaya koyduğumuzda aşağıdaki tablo ortaya çıkmaktadır.

Örnek 2: Tahâret ve ibadetler bağlamında dört yüz yirmi dört meselede Zeydiyye mezhebinin diğer mezheplerle toplam ittifak ve ihtilaf oranları;

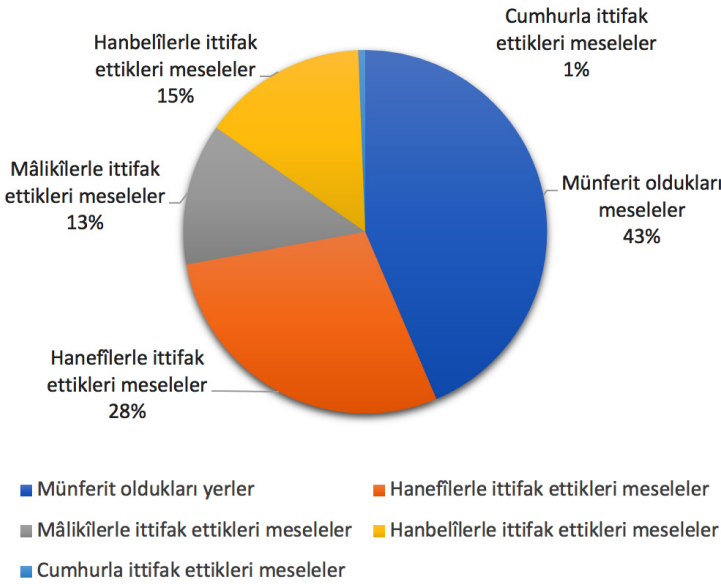

Bu tablo göz önünde bulundurulduğunda Zeydilerle Hanefiler arasında ittifakın diğer mezheplere nispeten daha fazla olduğunu görülmektedir. Bu durum,

Zeydîler'in fûrû-i fıkhîta Hanefîler'e daha yakın olduğu iddiasını güçlendirmektedir. Tablonun tamamı ise, Zeydiyye mezhebinin büyük oranda kendine has görüşlerinin olduğunu ortaya koymaktadır. Bu sonucun, Zeydîler'in az bir mesele hariç Hanefîler'le aynı görüşte olduğu iddiasının yanlış olduğunu gösterdiği söylenebilir.

Zeydîler'in, muamelat konularında toplamda dört yüz seksen dört meselenin, yüz otuz sekizinde Hanefîlerle, altmış birinde Mâlikîlerle ve yetmiş birinde ise Hanbelîlerle aynı görüşü benimsediğini, buna mukabil bu meselelerin tamamında Şâfiîler'le ihtilaf ettiğini, iki yüz on bir meselede ise diğer mezheplerden ayrı görüşleri olduğu görülmektedir. Bu veriler istatistiksel olarak ortaya konulduğunda aşağıdaki tablo ortaya çıkmaktadır.

Örnek 3: Muamelat bağlamında dört yüz seksen dört meselede Zeydiyye mezhebinin diğer mezheplerle ittifak ve ihtilaf oranları;

Bu tablo göz önünde bulundurulduğunda üç sonuçla karşılaşılmaktadır:

1. Ebû Zehre'nin ifadesine göre, Zeydîler'le Hanefîler arasındaki etkileşim muamelat alanında daha fazladır.¹ Ancak iki mezhep arasında benzerliklerin, ibadetler alanında %24, muamelat alanında ise %28 olduğu göz önünde bulundurulduğunda, oranlar arasında fazla bir farkın bulunmadığı görülmektedir.

1 Bk. Muhammed b. Ahmed Ebû Zehre, *İmam Zeyd hayâtühu ve asruhu ârâ'ühu ve fıkhıhu* (Kahire: Dâru'l-Fikri'l-Arabî, 2005), 507.

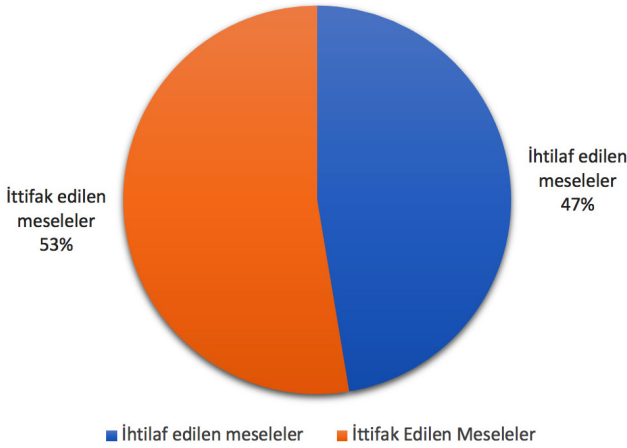
2. Zeydiler, fūrû-i fıkıh konularında diğ̈er mezheplere nispeten Hanefiler'e daha yakın g̈orüştedirler.

3. Zeydiler'in az bir mesele hariç Hanefiler'le aynı g̈orüşte olduğu iddiası, Zeydiler'in %43 oranında kendilerine özgü verdikleri hükümler ile çelişmektedir. Bu sebeple, Zeydiler'i Hanefiler'in gölgesinde kalmış gibi gösteren iddialara katılmanın mümkün olamayacağı söylenebilir.

Konunun yanlış anlaşılması için, bu değ̈erlendirmenin *el-Ezhâr* metni üzerinden sadece Zeydî-Şâfiî mezhepleri arasındaki ihtilaflı konular bağlamında yapılan bir karşılaştırma olduğunu ve kesin sonucu ifade etmediğini tekrar hatırlatmak isteriz.

Fıkıh konularının tamamı ele alındığında ve bu veriler istatistiksel olarak ortaya konulduğunda aşağıdaki tablo ortaya çıkmaktadır.

Örnek 4: Fıkıhın tamamı bağlamında dokuz yüz sekiz meselede Zeydiyye mezhebinin diğ̈er mezheplerle toplam ittifak ve ihtilaf oranları;

Bu tablo bağlamında Zeydiyye mezhebinin diğ̈er mezhepler gibi kendine has g̈orüşleri yanında diğ̈er mezheplerle ittifak ettiği konuların bulunduğu anlaşılmalıdır. Toplamda dokuz yüz sekiz meselenin dört yüz yetmiş sekizinde diğ̈er mezheplerle ittifak ettiklerini buna mukabil dört yüz otuz meselede ise kendilerine has fıkıh anlayışlarının olduğu g̈orülmektedir. Her ne kadar ittifak noktalarının diğ̈er mezheplere nispeten Hanefiler'le daha çok olduğu g̈orülse de Zeydiler'in, Hanefî mezhebinin g̈orüşlerini bire bir aldıklarını söylemek mümkün değildir. Ayrıca Zeydiler'in %53 gibi bir oranda diğ̈er mezheplerle aynı g̈orüşü paylaşmaları yadırganacak bir durum da değildir. Nitekim diğ̈er mezhepler arasında yapılacak bu tür karşılaştırmalar da buna benzer bir sonuca ulaşılması kanaatimize göre mümkündür.